

1. UVOD

Poslije višegodišnjeg ekonomskog rasta, krajem 2008. godine postalo je jasno da je svijet zahvatila najveća ekonomska kriza od vremena velike depresije iz tridesetih godina prošlog stoljeća kada je Zapadni industrijalizam doživio nezaustavljiv pad koji se ogledao u padu outputa, divljanju stope nezaposlenosti i akutnoj deflaciji. Ekonomsku krizu tridesetih godina su pojedini američki ekonomisti po svojoj razarajućoj moći upoređivali sa građanskim ratom.

Srednjoročne strategije razvoja u Europskoj Uniji i Bosni i Hercegovini modifikovane i osmišljene na način da u prvi mah ublaže negativne efekte svjetske ekonomske krize i da donesu pozitivne ekonomske efekte na duži rok su predmet ovog istraživanja.

Diplomski/specijalistički rad na temu "Komparativni pregled srednjoročnih strategija razvoja u Europskoj Uniji i Bosni i Hercegovini" ima za cilj da predstavi dramatičnu projekciju prosječnog globalnog pada ekonomske aktivnosti¹ zemalja članica Europske Unije i Bosne i Hercegovine nastupom ekonomske krize i pakete mjera kao sastavnih aktivnosti strategija razvoja.

Kako je Bosna i Hercegovina olako prešla preko aktuelnih ekonomskih problema u vremenu reagovanja na ublažavanje posljedica ekonomske krize?

Da li su entitetske vlade ozbiljno razradile dodatne aktivnosti i mjere borbe protiv udara ekonomske krize ili su se držali standarnih mjera planiranih ranijim strategijama razvoja?

Zemlje EU su usvojile niz kratkoročnih i srednjoročnih programa podrške ključnim sektorima i industrijskim granama u okviru globalnog programa mjera za suzbijanje recesije

Stope nezaposlenosti u skoro svim europskim zemljama nastavljaju rasti i u 2010. godini, a prema nekom autorima ne očekuje se ozbiljniji rast prije kraja 2012. godine.

Globalna ekonomska kriza uticala je i na ekonomiju Bosne i Hercegovine koja je u kombinaciji sa dugoročnim strukturalnim problemima i niskom konkurentnošću uticala na znatno smanjenje ekonomskih indikatora u zemlji.

Diplomski/specijalistički rad sastoji se od četiri dijela. U prvom dijelu opisane su bitne odrednice mjera podrške u zemljama Europske Unije i Bosne i Hercegovine. U drugom dijelu prikazan je pregled antirecesijskih programa i mjera koje su poduzele zemlje članice Europske Unije, strukture samih programa i modaliteta implementacije kao i ocjenu uspješnosti. . Treći dio je prikaz okvira srednjoročne razvojne strategije u Bosni i Hercegovini u vremenu nastupa ekonomske krize i potencijala javnih investicija u srednjem roku. I četvrti dio sadrži zaključna razmatranja i preporučene mjere do kojih se došlo na osnovu analize paketa mjera u ključnim sektorima zemalja EU i koje se mogu primjeniti na bosansko-hercegovačkom tlu.

Metode korištene u ovom istraživanju su prikupljanje informacija iz višestrukih izvora i analiza podudarnosti mjera sa Europskim planom ekonomskog oporavka (EERP) i njihovu uskladenost sa Lisabonskom strategijom².

Vijeće ministara i entitetske vlade usvojile su pakete mjera za suzbijanje posljedica ekonomske krize, a Bosna i Hercegovina je potpisala i stand by aranžman sa MMF-om u vrijednosti od 1,2 milijarde eura u julu 2009. godine i pojedini centri za politiku i monitoring

---

¹ IMF World Economic Outlook, April 2009

² Lisabonska strategija definiše cilj da europska ekonomija postane najdinamičnija i najkonkurentnija svjetska ekonomija zasnovana na znanju i održivom ekonomskom razvoju, sa većom socijalnom kohezijom i ekološki uskladenim standardima.

su istraživali šta je od predloženih mjera realizovano sa ciljem da informišu javnost i donosioce odluka iz domena razvojnih ekonomskih i socijalnih politika BiH.

1.1. Mjere podrške kao predmet istraživanja

Europska Unija je usvojila i primjenila niz mjera kao odgovor na recesiju nastojeći da uskladi kratkoročne mjere sa dugoročnim razvojnim ciljevima. Kratkoročne mjere su se odnosile na spašavanje radnih mjesta i ključnih industrija koje bi ublažili efekte na socijalno ugrožene kategorije stanovništva.

Srednjoročne mjere su se odnosile na očuvanje sadašnje konkurentnosti i poboljšanje srednjoročne konkurentnosti.

Podrška poslovanju i kompanijama su dio napora EU zemalja u odgovaranju na krizu:

- mjere koje imaju za cilj olakšanje finansijskih poteškoća poslovanja
- mjere poboljšanja poslovnog ambijenta
- fiskalni i drugi podsticaji

Sektorske mjere su usmjerene na najteže pogođene sektore, automobilsku industriju, gradjevinarstvo i turizam.

Pad privatnih investicija i potrošnje, nastojao se privremeno nadoknaditi povećanjem javnih investicija što isključivo zavisi od fiskalnog kapaciteta i sposobnosti zaduživanja zemlje, dovoljno snažne administracije za stvaranje i implementaciju projekata, te sinergičnog pristupa javnog i privatnog sektora.

Ako znamo da investicije predstavljaju neophodan uslov za ostvarenje progressa i realizaciju stalnog nastojanja čovjeka da ovlada prirodnim silama i iskoristi ih za što efikasnije zadovoljenje svojih potreba. Bez investicija nema ni napretka, pa ni tehnološkog progressa. Investiranje predstavlja dio globalnog problema razvoja kao kontinuiranog procesa kojim svako društvo i svako preduzeće osigurava svoje buduće efikasno poslovanje. Investiranje dolazi kao završni čin cjelokupnog procesa, kojim se realizuju planirani razvojni ciljevi, a time i cjelokupan razvoj. Svaka organizacija, zemlja, je prinudjena da investira, jer investiranje predstavlja jedini način realizacije ciljeva razvoja. Investicije su stoga neophodnost, jer je dalji razvoj preduzeća vazan za dobro planiranje i efikasniju realizaciju investicija.

Većina autora koji definišu investicije će se složiti da investiranje predstavlja podošenje žrtava, odricanje u sadašnjosti radi koristi u budućnosti.

Po Peumansu investiranje je sljedeće: *“ Investiranje se sastoji u nabavci realnih dobara, a to će reći u plaćanju jedne sadašnje cijene sa ciljem da se u budućnosti raspolože izvjesnim prihodima. To je dakle razmjena nečeg izvjesnog za niz nada rasporedjenih u vremenu.”*³

Žrtve koje se podnose u sadašnjosti i prihodi koji se očekuju u budućnosti jedna je od osnovnih karakteristika investiranja i ona čini vremensku sponu koja povezuje sadašnjost i budućnost. Značajno je i vrijeme u kome se odvija proces. Bitna je i neizvjesnost kao karakteristika procesa investiranja, efekti koji se očekuju u budućnosti su neizvjesni, ali je i sama budućnost neizvjesna. Što je duže vrijeme investiranja, to je i neizvjesnost sve veća.

Pod investicijama u svakodnevnoj praksi se podrazmjevaju:

- novčana sredstva koja se ulažu u određena proizvodna dobra
- proces transformacije novčanih sredstava u proizvodna dobra

---

³ Doc.dr Sanel Jakupović „Upravljanje investicijama“ skripta

- predmet u koji se investira i koji se dobija kao rezultat procesa investiranja

Definisanje investicija u širem smislu obuhvata i ulaganja u nabavku robe, sirovina, potrošenih materijala ali i plaćanje usluga.

Investiciona problematika može se posmatrati sa dva aspekta, makroekonomski aspekt koji se odnosi na razmatranje problematike investicija na nivou nacionalne privrede i mikroekonomski aspekt koji obuhvata ukupnu problematiku planiranja i realizacije investicije na nivou osnovnih privrednih subjekata.

Iako postoji veliki broj klasifikacija investicija, slijedi klasifikacija investicija bazirana prema različitim kriterijima:

1. Privredne i neprivredne investicije
  - privredne investicije obuhvataju sva ulaganja privrednog karaktera
  - neprivredne investicije obuhvataju sva ulaganja neprivrednog karaktera.
2. Podjela investicija na bruto, neto i nove investicije.
3. Podjela investicija prema tehničkoj strukturi na građevinske objekte, opremu i ostalo
4. Podjela investicija prema namjeni na investicije u zamjenu, za modernizaciju i za proširenje proizvodnje.
5. Podjela investicija prema izvorima finansiranja.
6. Klasifikacija investicija prema načinu ulaganja i ostvarivanja efekata na jednokratna, višekratna i ulaganja u jednom trenutku.
7. Klasifikacija investicija prema efektima investicija.
8. Klasifikacija investicija prema motivaciji za investiranje.

Poslije intepretacije nužnosti i sveobuhvatnosti investicija i ulaganja, vrtićemo se konkretnim planovima i problemima koji su zahvatili zemlje članice Europske Unije.

Priprema za veća javna ulaganja u infrastrukturu i energetiku iznimno je vremenski i administrativno zahtjevnost, one zemlje koje su imale unaprijed pripremljene projekte u okviru svojih srednjoročnih razvojnih planova su znatno ubrzale implementaciju tih planova. Zemlje koje nisu baratale sa dovoljno pripremljenih projekata, izabrale su intervencije u oblastima koje ne zahtjevaju dugu pripremu, kao Francuska koja je u okviru svoje energetske politike značajna sredstva uložila u projekte termalne izolacije stambenih i javnih objekata i tako u kratkom roku pokrenula javne radove, zaposlili su znatan broj ljudi, srednjoročno gledajući omogućili uštedu energije koja se usmjerava u druge razvojne svrhe.

Povećanje konkurentnosti se pokazalo direktno povezano sa stepenom ulaganja u istraživanje i razvoj, te razvojem ljudskih resursa.

Zemlje EU su se grčevito borile za očuvanje konkurentnosti svojih ključnih industrija, Njemačka i Francuska u autoindustriji, Španija u turizmu i građevinarstvu. S toga je sektorski pristup očuvanju konkurentnosti bila jedna od mjera kao odgovora na krizu.

Kriza je međutim ukazala i na to koji sektori i područja trebaju reformu u srednjem roku, tako na primjer socijalni sektor nije bio u stanju da odgovori svim potrebama ranjivih kategorija.

1.2. Bitne odrednice srednjoročnih strategija i mjera u BiH

Poslije snažnog udara ekonomske krize kako u Europskoj Uniji tako i u cijelom svijetu, dugogodišnji strukturalni problemi i niska konkurentnost u BiH kombinovani sa izmjenjenim uslovima koji su nastali kao posljedica globalne krize, zakomplikovali su ionako tešku ekonomsku situaciju.

Najveći dio mjera borbe protiv ekonomske krize vezane su za aranžman MMF-a i očuvanje fiskalne stabilnosti.

Smanjenje prihoda je uzrokovalo opšte smanjenje javne investicione potrošnje i socijalnih davanja, kao i smanjenje izdavanja za opšte troškove administracije. U BiH podsticajne mjere se sprovode u znatno manjem obimu nego restriktivne, pa su i efekti podsticaja neznatni.

Sistematski osmišljene aktivnosti nedostaju u planiranju mjera srednjoročnog razvoja, te će nepovoljna poslovna klima biti prepreka za razvoj privatnog sektora i direktna strana ulaganja.

Za razliku od nekih zemalja Europske Unije, BiH karakteriše nedostatak podrške strateški važnim sektorima, industrije koje su konkurentne i van granica BiH nisu dobile dovoljno podrške, kao ni industrije koje su najviše pogođene krizom poput građevinske, metalne i tekstilne.

Kao nepovoljna okolnost uzima se i činjenica da Bosna i Hercegovina ima jako ograničenu investicionu komponentu i da je srednje zadužena zemlja sa tendencijom dodatnog zaduživanja.

Srednjoročne impikacije aranžmana sa MMF-om su izuzetno nepovoljne, 1,5 milijarde eura služi za pokrivanje deficita u budžetu⁴ uzrokovane preglomaznom opštom potrošnjom i neefikasnom socijalnom politikom. Tranše kredita koje trebaju biti vraćene u četvrtoj i petoj godini aranžmana čini još veće ograničenje za mogući investicioni razvoj u budućnosti.

Nažalost, po mišljenju nekih stručnjaka iz oblasti ekonomije, dosadašnji razvojni planovi su preširoki, a mnogobrojne mjere nerealno planirane.

2. Ekonomska kriza u Europskoj Uniji

2.1. Efekti ekonomske krize

Svjetska ekonomska kriza se na zemlje EU odrazila padom ekonomske aktivnosti kroz pad društvenog bruto proizvoda (BDP), pad industrijske proizvodnje, povećanjem stope nezaposlenosti, padu izvoza kao i smanjenim bruto investicijama u privatni sektor (GFCF)⁵.

Ekonomske aktivnosti se u 2009. godini smanjuju u svim zemljama članicama EU, a promjena nivoa industrijske proizvodnje u kombinaciji sa smanjenjem stopa izvoza i investicija u privatni sektor su značajni pokazatelji dubine ekonomske krize.

Kada govorimo o tržištu rada, s obzirom na prirodu ekonomskog udara i strukturu nacionalnih ekonomija, nisu sve zemlje pogođene krizom na isti način. Tako su na primjer

---

⁴ Vijeće ministara, Vlada RS, Vlada F BiH „Upit za stand by aranžman Bosne i Hercegovine od MMF-a“

⁵ Evropska komisija „The EU’s response to support the real economy during the economic crisis: an overview of Member States’ recovery measures, July, 2009“